

*Monografia
localității*

ZABRANI

CADRUL GEOGRAFIC

Comuna Zăbrani este aşezată în vestul ţării. În partea de sud-est a judeţului Arad, la limita cu judeţul Timiş. Ea este situată în podişul Lipovei.

Conform împărţirii administrative din 1968, comuna Zăbrani este formată din localităţile Zăbrani, Chesinţ şi Neudorf.

Teritoriul satului Zăbrani se mărgineşte la sud cu satul Chesinţ la nord-vest cu hotarele comunei Păuliş şi satul Sîmbăteni, la est cu hotarul comunei Ghioroc, iar la nord cu satul Aluniş.

Comuna Zăbrani se află la intersecţia şoselelor Arad - Lipova şi Timişoara - Lipova, la 20 km de Arad, 55 km de Timişoara şi 14 km de Lipova. Prin localitate trece linia de cale ferată Timişoara - Radna. Fiind situată între aceste trei centre economice, dezvoltate şi apropiate unul de altul, Zăbrani a rămas doar o comună rurală.

Teritoriul comunei Zăbrani se află aşezat în bazinul râului Mureş, pe terasa a treia a Mureşului, pe o câmpie subcolinară, pe dealurile şi depresiunile acesteia, pe văile unor mici ape curgătoare.

Altitudinea medie la Zăbrani este de 181 m, iar cea maximă de 217 m în locul numit Pîrneava.

Suprafaţa vetrei ocupă 225 ha, iar câmpul destinat exploatărilor agricole cuprinde 3716 ha.¹

Din punct de vedere geologic, această regiune este alcătuită din depozite terţiare şi cuaternare.

Pe teritoriul comunei Zăbrani, solurile zonale brun roşcat de pădure şi brun gălbui, se întind pe o suprafaţă mai mare, iar solurile azonale (lăcovişte, aluvionale, nisipoase) cuprind o suprafaţă mai restrînsă. În general solurile sînt fertile, favorabile culturilor cerealiere, legumelor şi pomiculturii.

Resurse minerale nu s-au găsit pînă în prezent.

Zăbraniul este plasat într-o zonă cu o climă temperată, continental-moderată cu veri relativ călduroase și ierni nu atât de aspre. După cercetările făcute în ultimii 20 de ani, se poate spune că temperatura medie anuală este de $10,8^{\circ}\text{C}$, iar cantitatea medie de precipitații este de 577 ml/m^2 .

Pe raza localității curg 2 pîraie: Valea Mare și Roșia. Ele izvorăsc din dealurile din apropiere. Roșia izvorăște din dealul Chesințului la 3 km de Zăbrani, iar Valea Mare din pădurea Cîrțița la 6 km de comună. Lungimea lor nu depășește 16 km, au văi destul de largi, atingînd la Zăbrani 400 m. Debitul lor este mic. Roșia se varsă în Valea Mare, iar apoi în Mureș. Punctul lor de unire este în partea de nord-vest a terenului în jurul comunei.

Bălțile din teritoriul comunei se întind pe o suprafață relativ mică. În verile secetoase o parte din ele seacă, debitul de apă crescînd în anotimpurile ploioase.

Flora este în strînsă legătură cu mai mulți factori fizico-geografici, la care se adaugă factorul uman.

Silvostepa de aici este de origine antropogenă, ea apare pe locurile fostelor păduri de foioase, tăiate în ultimele secole. Vegetația comunei, caracteristică zonei de stepă și silvostepă, este reprezentată prin plante lemnoase și ierboase. Dintre plantele caracteristice pe pășunile și fînețele naturale cităm plantele lemnoase, formate din arbori și arbuști ca: pîrul sălbatic (*Pirus comunis*), ulmul sălbatic (*Corylus avellana*), plopul negru (*Populus nigra*), salcia (*Salix alba*) stejarul (*Quercus*). Pe traseul căilor de comunicație se găsesc: dudul alb (*Morus alba*), dudul negru (*Morus nigra*) și cele două specii de plop: alb și negru. Există și o serie de plante provenite din stepă: măcieșul (*Rosa canina*), porumbarul (*Prunus spinosa*).

Vegetația ierboasă este reprezentată în cea mai mare parte prin graminee ca: golomăț (*Dactylus glomerata*), păiușul (*Festuca sp.*) - Priu

locuri cultivate și pe lângă drumuri se întâlnesc trifoiul alb (Trifoliul repens), trifoiul roșu (Trifolium pratense), pir gros (Cynodon dactylon), colilia (Stipa joannis). Printre aceste plante, primăvara de timpuriu apar: ghiocelul, toporașul și vioreașua.

Aproape de ape se observă diferite specii de rogoz, stinjenul de baltă, piciorul cocoșului, după care urmează trestia, papura și pipirigul.

În apă cresc plante cu frunze plutitoare ca lintița, mătasa broaștei și săgeata apei.

Apar și unele plante dăunătoare culturilor ca pălămida (Cirsium arvense), pirul (Agropyrum), volbura (Convolvulus sp.) și mohorul (Setaria sp.).

Având un hotar mare, localnicii pentru a-l delimita și a se orienta mai ușor, au dat naștere unei toponimii. Raioanele hotarului, luate de la nord spre vest, se numesc:

1. "Spitz" - vîrf; arată că terenurile cultivate au spre un capăt o formă ascuțită.
2. "Römerschanz" - șanțul roman; se numește astfel, deoarece se văd și acum urmele șanțului roman care începea în Bihor și trecea în Iugoslavia. Solul are o culoare galben-roșcată.
3. "Dealul viilor" - pînă în 1960 acest deal a fost acoperit cu vii.
4. "Rațetol" - este o denumire care provine din îmbinarea limbii române (rațe) și a dialectului svăbesc (Tol, Tal = vale)
5. "Moara spartă" - un loc pe care se afla o moară particulară. Astăzi se văd numai ruinele.
6. "Toz" - teren ce aparținea întovărășirii agricole.
7. "Chesințer Seit" (Seit, Seite = parte, latură) - partea terenului agricol care se află în apropierea localității Chesinț.
8. "Cîrțița" - în zona respectivă se găseau multe mușuroaie de cîrțiță
9. "Kerichhouf" (Kirchhof, Friedhof = cimitir) - bucata de teren aflată

10. "Satul nou" - case care s-au construit în ultimii 20 de ani și care constituie partea cea mai nouă a comunei.
11. "Schwarzwald" = Pădure neagră. Denumirea dată de șvabi unei părți din terenul comunei, după locurile de unde au emigrat.
12. "Roșie" - solul în această parte are o culoare roșiatică.
13. "Pîrneava"
14. "Geissberg" (Geiss, Ziege = capră) - dealul caprelor.
15. "Iverland" (iver, iwer, über = peste, mai departe) - o porțiune de teren aflată în apropierea satului.
16. "Stoobuckl" (Stoo/n/, Stein = piatră) - dealul pietrei. Terenul acesta este pietros.
17. "Grădinărie" - în această parte se află grădina de legume a CAP.
18. "Bujac" - denumire ce provine de la "Busch-Acker" (pământ arabil dintre tufiguri).
19. "Lunca" - termenul românesc care se referă la o luncă aflată în apropierea Mureșului; teren agricol.
20. "Woldstick" (Wold, Wald = pădure) - o bucată de pădure.
21. "Țigăria" - mai de mult exista un proprietar care avea în această parte a terenului un cuptor pentru arderea cărămizilor și țiglelor.
22. "Guttwill" - termenul nu este clarificat în întregime; ar putea fi o localitate din părțile de colonizare a șvabilor? după alții prin Gut(t)will se înțelege un loc unde se găsea vînat bun.
23. "Plop" - în acest loc se găsea cel mai înalt plop de pe raza comunei.
24. "Sătuț" - denumire ce provine de la un cătun aflat în această parte.
25. "Vălaie" - denumire ce provine de la "vălău" - un jgheab de lemn pentru adăpatul animalelor; se afla în această parte a terenului

26. "Arader Berg" (Berg = deal, munte) - dealurile și terenul din jurul lor, care se află spre Arad.

Aceste denumiri reprezintă nume semnificative care arată diferite caracteristici ale câmpului, simboluri, orientări geografice ș.a. Ele provin atât din limbile română și germană, dar și din îmbinarea cuvintelor din cele două limbi.

ISTORICUL LOCALITAȚII PINA LA COLONIZAREA ȘVABILOR

Săpăturile arheologice făcute la Zăbrani au scos la iveală urme materiale încă din timpuri străvechi, chiar din paleoliticul mijlociu (100000 - 35000 î.e.n.), unelte de silex și cuarț aparținând culturii musteriene. Tot din această perioadă datează descoperirile din "Dealul Pietrei" unde este atestat cel mai vechi strat de locuit, deasupra prundișului de bază al terasei, fiind scoase la iveală unelte de cuarț și silex de tipul răzuitoarelor și nucleelor. Si paleoliticul superior este reprezentat prin descoperirile din această zonă și terasa "Pîrneava" unde a fost identificată o locuire și un centru de exploatare a bolovanilor din silex de variate origini și culori, aflați pe prundișul terasei.

Din mezolitic cercetările dovedesc că comunitățile umane s-au dezvoltat în jurul surselor de materii prime (silex și cuarț) a căror exploatare se intensifică fiind în legătură cu înmulțirea populației și cu nevoile vînătorii și pescuitului. Adaptîndu-se la condițiile climei mai blînde, omul mezolitic (*homo sapiens recens*) practica vînătoarea cu arcul, pescuitul în Mureș sau culesul organizat a hranei vegetale. Grupurile de vînători mezolitici colindînd zona în urmărirea vînatului au diversificat uneltele și au perfecționat tehnica vînătorii cu arcul. Alții trec la îngrijirea unor specii de pînte productive, în cadrul a ceea ce se numește recoltare.

În neolitic, epoca pietrei șlefuite s-a trecut la perfecționarea vechilor procedee de prelucrarea pietrei, osului și cornului cît și altor roci dure, care prin tehnica șlefuirii au pus la îndemîna omului materia primă aflată în zonă. Avem în vedere toporul de piatră descoperit în cadrul săpăturilor întreprinse la Zăbrani-Pîrneava. Tot în această perioadă apar și se dezvoltă meșteșugurile

casnice - torsul, țesutul, prelucrarea lemnului și a pieilor și mai ales olăritul. Olăritul a reprezentat un însemnat progres pentru omul neolitic, progres care s-a făcut imediat simțit în viața de toate zilele, în prepararea hranei, în păstrarea rezervelor de hrană și de apă, ca și în alte nevoi casnice și de cult. Ceramica a atins un înalt nivel tehnic.

În perioada de trecere spre epoca metalelor din nou se semnalează urme ale vieții oamenilor pe teritoriul comunei Zăbrani. Ceramica descoperită pe aceste locuri are formă de căldăruse și are culoarea gri-neagră fiind alcătuită dintr-o pastă fină, iar pe ea se află incizate linii.

Din epoca fierului s-au găsit unelte cât și ceramică atât la Zăbrani cât și în localitățile aparținătoare Chesinț și Neudorf, cât și unele așezări hallstattiene.

Perioada sec.VIII-VII î.e.n. evidențiază unitatea culturală traco-dacică prin cultura Basarabi. Pe teritoriul comunei s-au găsit urme ale culturii Basarabi la Neudorf.

Către jumătatea mileniului I î.e.n. pe baza întregului proces evolutiv realizat în spațiul carpato-danubian începe istoria dacilor. Dovezi că pe teritoriul localității noastre au trăit dacii liberi le găsim în urmele materiale scoase la iveală, în special prin ceramica gri-cenușie făcută la roată.

Tot în urma săpăturilor făcute în punctul numit Pîrneava, pe promontoriu s-a dat de urmele unei așezări dacice din secolul I î.e.n.-sec.I.e.n., și urme răslețe de la o așezare dacică din sec-IV e.n. În legătură cu continuitatea elementului autohton pe aceste locuri putem arăta că o dovadă în acest sens îl constituie valurile de pământ ce străbat pe o distanță de circa 200 km teritoriul de vest al țării noastre, trecînd în apropierea comunei Zăbrani, prezența

lor se observă la locul numit "Drumul morii" lângă șoseaua ce duce de la Zăbrani la Aluniș cât și în locul numit "Jochwies" înspre hotarul comunei Păuliș. Ridicarea lor se consideră că ar data din sec. IV-VIII e.n.

Din secolele VI-X sînt importante descoperirile făcute în locurile Pîrnea și Sătuț, aici găsindu-se materiale ceramice de culoare neagră, ornamentate cu linii meandrice. La Satul vechi în lunca Mureșului s-a găsit un material ceramic într-o groapă ovală și s-au mai găsit și resturi de oase de animale. Vasele au formă de borcan, căldările au talie mijlocie, ulcioare, strachini cu ornamentații de linii incizate în val și orizontal, alveole, șnur. Pe fund se află mărcile de olar. În secolele următoare populația a avut de înfruntat cetele de călăreți unguri conduse de Zuard Boyta și Cadusa, dar s-au lovit de rezistența lui Glad. Totuși așezările omenești se dezvoltă cunoscîndu-se în această perioadă vetre de foc, cuptoare de copt pîine, de ars oale, rîșnițe, unelte agricole și meșteșugărești, precum și un bogat material ceramic. În această perioadă la Zăbrani, s-au descoperit oase de animale și anume bou mic, mai puțin pretentios la hrană și oase de oi și capre de o talie necunoscută în altă parte. Existența unui număr destul de mare al acestor animale satisfăcea probabil nevoile în creștere permanentă ale populației.

Fiind în apropierea Mureșului și a portului Cladova locuitorii se putea aproviziona și cu sarea care era adusă pe Mureș din munți.

În ducatul lui Ahtum a fost inclusă și localitatea noastră, iar după înfrîngerea sa de către unguri, se extinde stăpînirea acestora și asupra Zăbraniului.

Prima mențiune scrisă a comunei Zăbrani este cea dată între anii 1086-1090 cînd apare cu numele de "Zabran", aparținînd capitulului de la Titel. O nouă inscripție, cea din 1394 menționează că

"Zabraanul" a fost dat în arendă magistrului Töttös.

În anul 1463 cu numele de "Hydegfew" comuna apare ca proprietate a unei cetăți.

Matei Corvin prin "dotățiunea regească" din 1471 trece "Zabraan"-ul în posesiunea familiei G. Orszoy.

O dată cu transformarea cetății Timișoara în raia turcească și Zăbraniul intră sub stăpânirea turcilor. În anul 1561 localitatea apare sub denumirea de "Hidegkut" (fântâna rece) ca proprietate a unor grofi unguri ca Georg Zag, Kasper Mágoksy, Ianos și Péter Pető.

Și localitatea noastră care intra în componența principatului transilvănean a avut de suferit de pe urma războaielor purtate între forțele principatului și turci, apoi, mai târziu dintre turci și austrieci. În urma războiului izbucnit în anul 1716 între Austria și Turcia care se încheie cu victoria Austriei, prin pacea de la Passarowitz din anul 1718, Banatul a trecut sub dominație austriacă. Localitatea noastră fiind și ea sub dominație austriacă, în perioada imediat următoare va fi în cea mai mare parte colonizată cu șvabi.

COLONIZAREA ȘVABILOR ÎN BANAT

Colonizarea germanilor în Banat - inițiată fiind de habsburgi cu scopuri economice și politice legate de consolidarea dominației austriece - s-a desfășurat în mai multe etape. Prima începe în 1718 și se extinde până la izbucnirea războiului austro-turc din 1736 - 1739. Mai întâi (1718) au venit îndeosebi meseriași, funcționari, lucrători forestieri și mineri. Din 1722 are loc colonizarea organizată a țăranilor. Alături de germani, care constituiau marea majoritate a noilor sosiți, au venit de asemenea italieni, francezi și spanioli. Fiind însă puțini și din cauza faptului că s-au așezat printre ceilalți coloniști, ei se vor germaniza după câteva generații păstrându-și însă numele de familie originare. În timpul domniei împărătesei Maria Tereza (1740-1780) au venit cei mai mulți coloniști germani, aproximativ 30000, mai ales între 1756-1763. A treia etapă are loc în timpul domniei lui Iosif al II-lea, până în anul 1787, când statul habsburgic încetează acordarea sprijinului oficial. În cele trei etape ale colonizării germanilor în Banat au venit aici aproximativ 60000 de persoane.⁷ Deși proveneau mai ales din părțile apusene ale Germaniei și din Austria, ei au primit cu toții numele generic de "șvabi". Acești coloniști au avut, alături de populația românească autohtonă, de unguri, sârbi și de alte naționalități, o contribuție importantă la dezvoltarea economică și culturală a regiunii.

Cu toate că habsburgii au determinat modificări importante în structura națională a populației bănățene, majoritatea ei a rămas românească.

Imediat după începerea colonizării Banatului, în anul 1724 găsim și primii coloniști pe teritoriul actualei localități Zăbrani. Comuna a fost colonizată cu aproximativ 50 de familii cu 209 suflete.⁸

Se spune că primii coloniști s-ar fi așezat în jurul unei fântini, la o fântină cu apă potabilă, de unde provine și denumirea de "Guttenbrunn" (adică "fântina cea bună"), dată de către ei părții din comună unde s-au stabilit. În anul 1736 alți coloniști care au venit s-au așezat mai aproape de Mureș, dând denumirea de "Gutwill" (voință bună) acestei părți.

În anul 1735 vin 17 familii din Pădurea Neagră și Lothringen. În 1762 sosesc din nou peste 20 de familii, iar în 1764 vin peste 120 de familii care se așază în această comună. Noua colonizare se lărgeste, coloniștii se așază în locurile ridicate unde se găsește astăzi strada principală și biserica. După aceasta ocupă și văile și pantele dealurilor de lângă strada principală, formând partea comunei denumită "Neuguttenbrunn" ("Noua fântină bună"). În anul 1735 s-a construit prima biserică, iar în 1741 s-a construit în comună prima școală. Iar primul învățător s-a numit Antonius Nikolaus.

Între anii 1733-1739 a bîntuit în localitate tifosul și holeră, care au secerat numeroase vieți omenești. Alte epidemii care au secerat numeroase vieți omenești au fost în 1765 (105) iar în 1766 (219). Din cauza marelui număr de morți care au fost secerate de epidemiile din primii ani de colonizare, numărul locuitorilor a scăzut foarte mult.

După reforma învățămîntului din 1775 erau în comună 175 de copii de vîrstă școlară. Învățătorul era plătit de comună cu 60 Metzen (o unitate de măsură) grîu, 8 metri steri lemne de foc și 80 gulden.

Pînă în anul 1778 comuna a fost condusă de către funcționari împărătești și aparținea din punct de vedere administrativ centrului Lipova. În 1779 s-a introdus administrarea maghiară în comună.

LOCALITATEA DUPA COLONIZARE

Localitatea Zăbrani nu a fost afectată de operațiile militare din timpul revoluției burghezo-democratice de la 1848. Totuși a avut de suferit de pe urma secetei din 1854, a incendiilor din 1849 și 1866, a epidemiilor de tifos și ciumă. Toate aceste nenorociri au pus la grea încercare comuna și populația. După ce efectele acestor nenorociri au trecut, prin munca oamenilor nivelul material și cultural al comunei se ridică. Sînt înființate instituții bancare, asociații meșteșugărești etc. Această nouă înflorare se vede și prin impunătoarele clădiri ridicate - farmacia în 1869, biserica catolică în 1872, școala în 1893 - toate existînd și astăzi. Numeroși fii ai comunei au urmat studiile superioare din acele timpuri, ajungînd personalități de seamă în viața culturală și economică din acea perioadă.

Unul dintre animatorii mișcării naționale a șvabilor și un prieten devotat al poporului român a fost scriitorul și publicistul Adam Müller-Guttenbrunn, care a văzut lumina zilei în anul 1852 pe aceste meleaguri. În 1859 începe școala la Zăbrani, fiind un elev eminent, după care este trimis, la insistențele dascălului său, în 1862 la Școala normală din Timișoara, pe care apoi o întrerupe datorită introducerii limbii maghiare. În perioada 1864-1865 îl găsim înscris la Gimnaziul piarist din Timișoara, apoi la gimnaziul din Sibiu, iar în 1870 pleacă la Viena. Acolo urmează printre altele și cursurile "Handelsschule" (școală comercială), dar avînd preocupări pentru studiul limbii și literaturii germane, scrie primele opere dramatice. Tot în această perioadă publică studii critice despre teatru, iar în 1881 este angajat ca redactor la "Deutsche Zeitung". În 1891 este numit director al teatrului "Raimund" din Viena. Între

timp publicase nuvele și studii și ține mereu legătura cu oamenii comunei sale natale. El a înțeles că pentru șvabii din Banat există o singură cale de a-și păstra limba și cultura, iar aceasta constă în prietenia cu poporul român, care s-a arătat sub aspect politic mult mai capabil de a duce lupta împotriva pericolului pierderii dreptului elementar la păstrarea limbii materne. Acesta a fost și mesajul politico-social al romanului "Amurgul idolilor" și a altor romane ca "Meșterul Iacob și fiii săi", "Micul șvab", "Clopotele patriei", "Der grosse Schwabenzug" și altele. În anul 1892 Universitatea din Viena îi acordă diploma de "Dr. Honoris causa". La 5 ianuarie 1923 se stinge din viață. Tot în acest an în periodicul "Patria" din Cluj Lucian Blaga îl omagează pe Adam Müller Guttenbrunn, considerându-l printre scriitorii "de seamă din Banat, care ca nimeni altul ne-a cunoscut rosturile și ne-a înfățișat în scrierile sale totdeauna într-o lumină simpatică, arătând iubirea noastră de pământ și de cer, stăruința noastră întru obiceiurile vechi însușirile dârze ale singelui nostru, care nu arareori s-au descărcat în luptele politice ale bănățeanului."

În 1921 a fost pusă o placă comemorativă pe frontispiciul casei sale natale, iar în 1970 se deschide la Zăbrani casa memorială "Adam Müller Guttenbrunn".

Zăbraniul nu a avut de suferit de pe urma distrugerilor primului război mondial, în afara celor căzuți pe câmpul de luptă - fiii satului înrolați în armata austro-ungară.

Actul de la 1 decembrie 1918 al unirii Transilvaniei cu România care a dus la desăvârșirea statului național român, în condițiile dezmembrării imperiului austro-ungar a făcut ca și Zăbraniul să treacă în administrația de stat a României.

Prin reforma agrară din 1921 fiecare familie săracă a fost împroprietărită cu 2-4 iugăre de pământ și loc de casă.

În perioada dintre cele două războaie mondiale se constată o învioreare a economiei comunei, ajungându-se la un nivel de dezvoltare atât de ridicat încât comuna era considerată ca fiind una dintre cele mai bogate și frumoase din Benat.

La izbucnirea celui de al II-lea război mondial mulți tineri și vîrstnici au fost încorporați și duși pe front. Unii s-au dus și voluntar, alții induși în eroare de politica soviniștă și fascistă practică de Hitler. În toată perioada celui de al II-lea război mondial s-a practicat în această comună pe scară largă politica rezistenței, național-soviniștă de către agenții hitleriști, determinînd aproximativ 600-700 de persoane să se înroleze în armata germană și română, participînd la războiul contra Uniunii Sovietice. Pe frontul de vest au participat aproximativ 25 de persoane.

După revoluția de eliberare socială și națională antifascistă și antiimperialistă din august 1944 comuna a cunoscut o epocă de profunde transformări înnoitoare.

Reforma agrară din 1945 a împroprietărit cu cîte 5 ha de pămînt pe cei care au participat la războiul antihitlerist, văduvele și orfanii de război și alți țărani săraci, indiferent de naționalitate, sex sau religie. La fel au fost împroprietărite cele 400 de familii de coloniști români, veniți aici în 1946 din zonele Săvîrșin și Tîrnova.

După cucerirea întregii puteri politice de către clasa muncitoare în alianță cu țărănimea, după naționalizarea principalelor mijloace de producție din industrie și trecerea la industrializarea socialistă a țării, problema transformării socialiste a agriculturii a devenit o necesitate obiectivă. Răspunzînd acestei imperioase cerințe, istorica plenary a CC. al PCR din 3-5 martie 1949 a elaborat linia politică generală în vederea transformării socialiste a agriculturii și a întăririi continue a alianței muncitorești-țărănești.

Rezoluția plenarei amintite a avut un larg ecou în rândul țăranimii din Zăbrani care în frunte cu comuniștii, la numai 2 săptămâni după plenară, 20 martie 1949 are loc ședința celulei de partid prin care se trece la constituirea comitetului de inițiativă pentru înființarea uneia dintre primele cinci cooperative agricole de producție din țară. La 9 iunie 1949 un număr de 46 de familii de țărani săraci și mijlocagi au semnat actul de constituire a CAP-ului "Drum nou" din Zăbrani.

Tot în această perioadă ia ființă și I.A.S. Zăbrani(1947).

În 1948 ia ființă căminul cultural "Horia, Cloșca și Crigan", în cadrul căreia, din totdeauna s-a desfășurat o bogată activitate cultural-artistică. De asemenea s-au înființat dispensarul uman, și veterinar, biblioteca comună, cinematograful și alte obiective.

În urma reformei învățământului din 1948 se înființează școala generală cu secțiile română și germană și două grădinițe care funcționează și în prezent.

Dezvoltarea impetuoasă a comunei se va accelera în deceniile următoare. Eforturile cetățenilor români și germani înfrățiți în muncă pentru construirea socialismului, au dus la înflorirea localității.

POPULATIA COMUNEI

Evaluarea numărului de locuitori ai comunei Zăbrani în diferite perioade, este destul de dificilă, deoarece numărul de locuitori diferă de la un istoric la altul.

Situația demografică a comunei Zăbrani pînă la recensămîntul din 1910 se poate deduce din izvoarele istorice care conțin indicații în această privință.

Prima informație este cea din 1717 cînd se afirmă că Zăbraniul are 20 de case locuite. Denumirea acestei așezări este "Hedekuth"⁴. Numărul familiilor crește o dată cu venirea coloniștilor germani în anul 1724. Astfel, după 42 de ani, adică în 1766 existau în Zăbrani în jur de 700 de familii.

Din cauza bolilor contagioase ca tifos, holeră și ciumă numărul locuitorilor nu a putut să crească pres mult. În jurul anilor 1770-1775 au murit 324 de persoane din cauza unei epidemii de tifos.

În secolul trecut natalitatea era mai mare, numărul locuitorilor fiind astfel în creștere. Recensămîntul din 1910 arată că populația Zăbraniului este de 3110 de persoane, din care 287 erau români și 2823 germani. Acesta este anul în care comuna a atins cifra maximă de locuitori.

După 1910 populația începe să scadă ușor. Printre cauzele acestei scăderi se poate enumera: scăderea numărului de nou născuți (pentru a nu fi împărțite averile), victimele primului război mondial, peste 100 de boli considerate incurabile, ca de exemplu tuberculoza.

În urma recensămîntului din 1930 situația se prezenta în felul următor: populația totală era de 2797 de locuitori, 295 români și 2482 germani. Datorită schimbărilor petrecute după 1945, demografia reflectă acest lucru în structura populației pe naționalități și

profesiuni.

In anul 1956 este făcut un nou recensământ, în urma căruia se observă modificările petrecute. Numărul total al locuitorilor era de 2762, din care 562 (20%) români și 2200 (80%) germani.

Modificarea dinamicii populației continuă și în prezent. Mișcarea populației în anii puterii populare este determinată de unele fluctuații. Dezvoltarea industriei socialiste în orașele din apropiere, Arad, Lipova și Timișoara, a atras mulți locuitori.

In anul 1966 numărul locuitorilor era de 2672, din care 1548 germani, 1086 români și 38 alte naționalități.⁵

La ultimul recensământ din 1977 numărul locuitorilor din localitatea Zăbrani pe naționalități se prezintă astfel:

1450 români

1121 germani

16 maghiari

4 sârbi

4 slovaci

2 polonezi

1 bulgar

1 ceh

1 ucrainean - total: 2599 locuitori.⁶

Comparând ultimele trei recensăminte ale populației localității Zăbrani observăm o scădere a numărului total de locuitori și în special a populației germane și creșterea numărului de locuitori români.

In prezent se înregistrează scăderi simțitoare a mortalității în general și în cadrul acesteia reducerea mortalității infantile la 0. Pentru anii următori se prevede o creștere simțitoare a populației românești.

OBICEIURILE LOCUITORILOR DIN ZĂBRANI

Obiceiurile care sînt cultivate și continuate în Zăbrani, în mare măsură poartă amprenta elementului german, care, zeci de ani în șir a constituit majoritatea numerică în localitate. Coloniștii germani și-au adus și obiceiurile specifice regiunii de baștină. A trebuit să treacă destul timp pentru cristalizarea unor obiceiuri specifice comunei Zăbrani - datorită noilor condiții de viață și datorită conviețuirii cu populația autohtonă din această zonă. Unele obiceiuri, comune, sînt legate de ciclul vieții: botez, nuntă, înmormîntare. Altele sînt legate de sărbătorile religioase cum ar fi "Fasching", Rusalii, "Kerweih" ș.a. Acestea și-au pierdut caracterul religios și sînt sărbătorite ca cele laice, cum ar fi "Metzlsupp" (pomana porcului), "Raih" (șezătoarea) etc.

Fuține din aceste obiceiuri s-au păstrat pînă în zilele noastre - cele mai importante fiind "Fasching" și "Kerweih" care au și cea mai mare amploare, deoarece participă toți locuitorii comunei. La pierderea unor obiceiuri a contribuit scurgerea timpului, războaiele și perioada nazismului.

Intre obiceiuri și port există o strînsă legătură. Ținuta vestimentară pentru zilele de duminică se deosebea de aceea care se purta în zilele care erau legate de anumite obiceiuri.

Există însă și un al treilea factor de a petrece - o sărbătoare într-un cadru mai restrîns: Oamenii care munceau din greu toată săptămîna, în fiecare duminică organizau petreceri unde, desigur, domnea voia bună, cîtecul, dansul. Acestea se țineau de fiecare dată la o altă gazdă, acasă. Aceste petreceri s-au diferențiat pe măsura ce s-a adîncit diferența de avere. Se cunosc petreceri numai ale țărănilor înstăriți, petreceri ale meseriașilor la care participau și

țărani mijlocași. Fiii țăranilor săraci de exemplu, nu puteau participa la "Kerweih" (ruga), deoarece era prea costisitor. Cum s-a ajuns la aceste deosebiri materiale, care s-au făcut simțite pe parcurs?

Unii emigranți au avut anumite cunoștințe în domeniul agriculturii, în special în viticultură și pomicultură (îndeosebi în cultura prunilor). Condițiile climaterice și relieful deluros au favorizat și ele aceste culturi. Toate acestea au făcut ca o parte a locuitorilor (cei ce se ocupau cu cultivarea prunilor) să se specializeze în obținerea rachiului din prune. Astfel s-a ajuns la cantități foarte mari de țuică care era vândută. Țuica "Raki" din Zăbrani a fost apreciată și căutată chiar dincolo de graniță, până la Viena. Țăranii producători de țuică s-au îmbogățit, permițându-și angajarea - cel puțin în timpul sezonului - unui anumit număr de slugi, "Knecht". Alți țărani s-au îmbogățit prin practicarea morăritului. Un alt mijloc de îmbogățire l-a constituit căsătoria. Pentru mărirea averii băieții "bogați" din localitate se căsătoreau tot cu fete "bogate" - deseori fără nici o plăcere (vezi romanul autobiografic al lui Adam Müller Guttenbrunn "Meșterul Iacob și fiii săi") - pentru uniunea averilor.

Unul dintre cele mai interesante obiceiuri laice este "Rai"ul, un fel de șezătoare, în traducere "rînd", "șir". Era o întrunire. Participau oamenii de pe aceeași stradă (șir de case), cei căsătoriți separat de cei necăsătoriți. Pe o stradă existau mai multe "rînduri"; de obicei 2-3. La o astfel de întrunire participau familii cam de aceeași vîrstă. La tinerii necăsătoriți grupările erau în funcție de vîrstă (fetele trebuiau să fie cu doi ani mai mici decît băieții) și de partea comunei în care locuiau (ex. strada mare, strada lungă). Organizarea "Rai"-ului era diferențiată, în funcție de anotimp. Începînd cu data de 1 noiembrie membrii căsătoriți ai "rîndului" se adunau în fiecare seară la casa unuia dintre ei. Femeile își luau

lucrul de mână, bărbații stăteau la taifas sau jucau cărți. De obicei adunarea începea în jurul orei 19 și se termina la ora 22.

Duminica, această întrunire avea aspectul unei petreceri. Se serveau prăjituri și se dansa, când nu era post.

Când vremea se încălzea și oamenii erau ocupați cu lucrul câmpului, întrunirile rîndului se făceau numai duminica. În aceste duminici bătrînii stăteau de vorbă în fața casei, comentînd tot ce s-a petrecut în sat în ultima săptămîină. În alt loc se adunau bărbații mai tineri, între 20-40 de ani și soțiile lor. Discutau probleme din viața sentimentală a satului, cupluri noi formate. Bărbații mai comentau evenimentele politice ș.a.m.d. Fetele și băieții stăteau într-o curte pe bănci. Discutau și cîntau cîntece la modă.

În prezent aceste întruniri se țin sîmbătă seara și duminică după masă și uneori seara, la cîte un membru al "rîndului". Tinerii necăsătoriți participă la aceste întruniri în fiecare sîmbătă seară și duminică seară. Discută probleme specifice vîrstei, ascultă muzică, dansează. Nu se ține cont de post. Bărbații între 30-50 de ani se întîlnesc sîmbătă seara și duminică după masă, joacă cărți, biliard sau stau la discuții. Soțiile lor nu mai participă la aceste întîlniri - sau destul de rar - avînd mult de lucru acasă, fiînd încadrate în câmpul muncii și ajungînd mai greu să-și rezolve treburile gospodărești în cursul săptămîinii.

Mai multe au fost obiceiurile legate de viața cotidiană și specificul muncii. Un astfel de obicei este și "Metzlsupp" (pomana porcului). În fiecare an, în lunile noiembrie și decembrie fiecare familie tăia porcul. Porcul era tăiat de dimineața, pregătirea și prepararea mezelurilor se termina după masă. Vecinii "reusesau" să "fure" o bucățică din porc (coadă, ureche, șuncă etc.) După ce lucrul se termina, spre seară, se aducea înapoi bucata furată. De

obicei participau vecinii. Inițial doi erau îmbrăcați în jandarmi, între ei aducând "hoțul". Unul din grup avea armonică. Gazda - în semn de mulțumire și satisfacție că și-a primit carnea înapoi - era obligată să-i servească cu mâncare și băutură. Era un prilej de distracție. În mare parte acest obicei s-a pierdut.

În perioada de la 1 ianuarie și până la sfârșitul lunii februarie petrecerile se țineau lanț. După ce ceasul bătea orele ultimului an, la cămin se ciocneau paharele. Pe la ora 3 dimineața se pleca cu urările de la cămin la casele nașilor, rudelor și cunoștințelor mai apropiate. Și membrii "Rai"-ului mergeau cu "sorcova". De la fiecare se adunau cîrnați, murături, cartofi și băutură. Se pregătea totul într-o casă, după amiază, iar seara se întâlneau toți membrii "Rîndului" la "Wareschtesse" (mîncatul cîrnașului). Se ospătau, cîntau și dansau. Dacă rămînea ceva, se întâlneau și în seara următoare. Se menține și azi acest obicei cu deosebirea că alimentele nu mai sînt aduse în timpul urărilor ci fiecare membru al "rîndului" aduce alimentele respective la cel în a cărui casă se ține petrecerea.

După 1 ianuarie, în fiecare sîmbătă era bal. Aceste baluri erau organizate de agricultori, meseriași, membrii echipei artistice, pompieri etc. Se țineau lanț pînă în februarie la "Fasching" care era o altă sărbătoare mare. Balurile, care se organizau între orele 20 și 24, aveau o ordine bine stabilită care nu putea fi schimbată. Aceasta era următoarea: în prima sîmbătă avea loc "Jugendball" (balul tineretului); la 7 zile după acesta era organizat "Bauernball" (balul țeranilor) - se expuneau legume, fructe, cereale; 7 zile mai tîrziu avea loc "Feuerwehrball" (balul pompierilor) - cu paradă și raportul comandantului formației care era înființată în 1879; urma "Handwerkerball" (balul meseriașilor) și în final balul formației artistice, "Singvereinsball" precedat de un spectacol.

Astăzi se ține numai balul pompierilor.

Faschingul este una dintre cele mai mari sărbători. Este vorba de lăsarea postului pentru sărbătorile de primăvară. Această sărbătoare este legată și de un obicei - acela al mascării - care nu se prea întâlnește în alte zone etnografice. Acest obicei a fost adus o dată cu colonizarea. Are loc în luna februarie și ține 3 zile. "Fasching"-ul începe duminică după masă. Se adună toți copiii între 3 - 15 ani, la căminul cultural, îmbrăcați cu haine noi. Ei dansează, iar părinții, bunicii și rudele îi privesc. Seara urma dansul pentru tineretul care participa la "Fasching". Acum câteva secole, fetele erau îmbrăcate în costum național. Participanții cântă și sunt îmbrăcați astăzi în ținută de sărbătoare. Din rândul băieților de 19 ani se alegeau doi, care aveau onoarea să pășească în fruntea celorlalți. Aveau și un dans special pentru ei și perechile lor. Dar aceștia aveau și mai multe cheltuieli ca plata muzicii, găzduirea muzicanților (respectiv 2-3 mese care trebuiau oferite acestora). Luni seara de asemenea avea loc un bal. Marți era ultima zi de "Fasching". După masă, se organiza o paradă la care participau oameni mascați. Convoiul se aduna în fața căminului cultural și se plimbea pe străzile principale ale satului, revenind la cămin. În fruntea convoiului mergea o căruță frumos împodobită, în care aveau loc membrii fanfarei. Apoi urma o căruță în care stăteau recruții. Aceștia purtau o pălărie anume împodobită, deosebindu-se de restul tineretului. După această căruță urmau cei mascați. Aceștia erau în căruțe sau pe cai. Astăzi se defilează la fel, doar măștile s-au schimbat. Astăzi defilează rachete, căruțe cu cowboy, automobiliști etc. În timpul trecerii pe străzi, rudele recruților oferă vin fierț cu zahăr și scorțișoară, numit "Glieh-Woi" (vin fierț). Convoiul se oprește de 2-3 ori - în funcție de rude și cunoscuți ce stau pe stradă respectivă, - și gustă din vinul fierbinte. În urmă cu câțiva

ani, acestui obicei s-a adăugat încă un element și anume costuma-
rea de marți seară ("Fasching-Dienschtag"). Costumații sosesc în
grupuri la căminul cultural unde se desfășoară balul. Fiecare grup
intră în sală în ritm de marș, prezintă un program special pregătit.
Urmează un dans numai pentru membrii grupului care se numește
"Extretanz". De obicei aceste grupuri de costumați sînt formați de
membrii unui "rînd".

După această sărbătoare urmează postul. În timpul postului nu
se mai organizau distracții.

Urmează sărbătoarea "pomului de mai", numită "Maiepaan". Se
pare că a fost o sărbătoare în cinstea primăverii. Acest obicei s-a
pierdut: în seara zilei de 30 aprilie, băieții plecau în pădure și
aduceau pomi/crengi tineri pe care îi instalau în fiecare colț de
stradă, în fața căminului cultural, în fața casei primarului și în
fața casei fetelor cărora băieții le făceau curte. De 1 mai se dan-
sa în jurul pomului pus în fața căminului cultural. Pomi ceilalți
- și cel din fața căminului - rămîneau astfel așezați pînă la sfîr-
șitul lunii mai.

Alt obicei care s-a menținut pînă în zilele noastre este
acela de la "Rusalii". În duminica de la rusalii toți băieții din
sat, începînd cu cei din clasa a V-a, umblau cu căruțele prin sat.
Fiecare grup de tineri avea în frunte o căruță cu muzică, apoi ve-
nea o căruță în care era dus "leneșul rusaliilor" = "Pfingstlimmel".
S-ar putea ca acest personaj să reprezinte un om care lucrea mai
puțin (sau de loc) în timpul muncilor de primăvară. - Căruțele erau
împodobite cu crengi și flori - simboluri ale vieții. Această plim-
bare începea cît mai de dimineața - în zilele noastre mai tîrziu,
adică nu mai în jurul orei 5 - și ținea pînă în jurul orei 10. După
ce se termina plimbarea - erau puse crengi și la casele fetelor
acestor recruți, în locurile unde se ajungea mai greu - tot satul

se aduna la cămin. În sală "leneșul recruților" se ascundea. El era căutat de partenerul său cu un fel de felonar în mână. Această căutare era prilej de căutare zgomotoasă, deoarece leneșul era căutat în locurile cele mai neașteptate. După ce era "găsit", leneșul de urca pe o scară în mijlocul sălii, ținând în mână o coroană. Spunea o poezie din care rezulta felul în care fusese găsit de partenerul său. Al acestui leneș îi aparținea și primul dans.

După rusalii nu mai era dans, pînă după trecerea secerigului.

După 15 august (o sărbătoare religioasă) în fiecare duminică seară era joc pentru tineret între orele 20 și 24, pînă la 25 noiembrie. La această zi era ultimul prilej de a dansa înainte de crăciun în timpul dansului de striga "Damenwahl" - atunci băieții luau la dans femei necăsătorite, iar fetele bărbați căsătoriti.

Obiceiul care s'a păstrat cel mai bine este "Kerweih"-ul, care s'a sărbătorit în prime duminică după 14 septembrie (înălțarea crucii). În prezent, distanțându-se din ce în ce mai mult de originarul sens religios, se serbează la sfîrșitul lunii august, deoarece cursurile școlare încep la 15 septembrie și mulți tineri din localitate pleacă la școli în orașele apropiate și îndepărtate. Sărbătoarea se continuă și în duminica următoare (Nohkerweih). "Kerweih"-ul (cuvîntul provine de la lit. "Kirchweihe" = sfîntirea bisericii) inițial era o serbare religioasă. Sărbătorindu-se această zi după încheierea recoltei, caracterul religios s-a pierdut din ce în ce mai mult iar serbarea propriu-zisă avînd practic un caracter pronunțat laic. Sărbătoarea începe sîmbătă seara. Din cadrul participanților la "Kerweih" se aleg doi băieți: primul dansator numit "Vortänzer" și al doilea dansator, numit "Nohtänzer". Aceștia au cea mai mare cheltuială, plătesc și muzica și trebuiau să plătească toate celelalte spese. De asemenea aveau de servit masa și muzicanților. (În zilele noastre muzicanții, de obicei din afara localității, servesc masa

la toți participanții "Kerweih"-ului, fiind împărțiți de organizatori.) Cu cât cheltuielile sînt mai mari, cu atît și onoarea de a conduce "Kerweih"-ul este mai mare. Dar din cauza cheltuielilor în zilele noastre din ce în ce mai greu se găsesc perechile care să conducă această sărbătoare.

Sîmbătă seara, perechile de tineri pornesc de la casa "celui care dansează primul" (Vortänzer) cu fîclii în mîini spre cîmin. Alaiul se oprește în fața consiliului popular și o fată (din aceste prime perechi) invită autoritățile să participe la petrecere. Apoi este invitat și preotul. Tinerii merg în coloane de cîte patru perechi (excepțînd primele două perechi) spre cîmin. Ajunși acolo, "Vortänzerul" se urcă pe o scară, dinainte pregătită și agată o coronită la streagina cîminului. Spune o urare de bun venit oaspeților, invită pe toți la dans. Acest dans durează pînă la orele 24. Duminică dimineața perechile se adună din nou la "Vortänzer"-ul unde sînt serviți cu băutură și prăjituri. Alaiul pleacă la biserică. După terminarea slujbei, fetele merg acasă să se pregătească pentru masă, iar băieții colindă prin sat. Țin în mîini cîte o sticlă cu vin. În jurul gîtului sticlei sînt puse pe o sfoară bilete de tombolă. Intrînd în casele prietenilor, cunoșcuților mai apropiați, cărora le dau să și guste din viș, le "dau" se asemenea și cîteva bilete de tombolă. Aceste bilete nu au preț fix, băieții primind o sumă, pe fiecare din cei vizitați o dau. Cu aceste bilete se poate cîștiga o pălărie și o maramă. După masă perechile se deplasează la casa "cele care dansează prima", numită "Vortänzerin". Aici tinerii sînt serviți cu prăjitură și vin. La ora 15, perechile, aranjate în coloană, cîte patru în rînd, pleacă spre cîmin. În rîndul din față se află cele 2 perechi: "Vortänzer" și "Nohtänzer". Perechile sînt însoțită de fanfară care cîntă marșuri. Ajunși la cîmin începe dansul. Primul aparține celor două perechi conducătoare. Dansul ține

pînă la ora 19. De la această oră pînă la orele 23 este dans pentru cei căsătoriți. Perechile de tineri pleacă la cină. Băieții sînt invitați să cineze la fetele, care le sînt pereche. Fetele îi servesc singure, părinții fiind plecați la cămin la dans, după ce termină pregătirea mîncării. După terminarea cinei, tinerii se adună într-o casă și așteaptă orele 23, cînd intră din nou în sală pe muzică de marș. Urmează dans pînă dimineața.

Duminica următoare se procedează la fel, după masa de prînz alaiul pleacă de la a doua dansatoare "Nohtänzerin". Această a doua parte a întregii serbări se numește "Nohkerwei".

Evenimentele principale din viața omului - nașterea, botezul, cununia și înmormîntarea au generat obiceiuri care s-au transmis de-a lungul anilor.

În timpul sarcinii, femeia trebuie să fie precaută: să aibă grijă să nu se lovească, să nu fie lovită, să nu se stropească cu ceva fierbinte. Dacă totuși nu reușea să se ferească de acestea și deci i se întîmpla să fie lovită sau să se stropească, nu era voie să atingă cu mîna locul accidentat, deoarece - se susținea - copilul se va naște cu pete.

Dacă o fată necăsătorită rămînea gravidă, trebuia să stea duminica în fața ușii bisericii, pentru a fi văzută de întreg satul, care în felul acesta dezaproba fapta fetei. Dacă tatăl era cunoscut, băieții îl pedepseau aruncîndu-l îmbrăcat într-o albie cu apă rece. De asemenea acesta nu mai avea voie să meargă cu tinerii necăsătoriți.

Nașterea era așteptată cu nerăbdare de toți membrii familiei, în specila la primul copil. La primele dureri de naștere ale femeii era chemată de urgență moașa. Moașa este o persoană instruită în acest scop. (De la începutul sec. al XX-lea trebuia să aibă diplomă de moașă.) Dacă nașterea întîrzia, se presupunea că noul născut va

fi băiat. După naștere lăuza și noul născut erau îngrijiți de moașă în primele 8 zile. Prima ieșire din cameră a lăuzei era aceea la biserică ca să aibă noroc copilul. Acolo trebuia să aștepte ca cineva să o stropească cu apă sfințită, deoarece ea nu avea voie să-și înmoaie mâinile în apa sfințită.

Îmbăierea copilului se făcea cu multă grijă. Pe fundul albiei se punea un scutec curat, pentru ca noul născut să nu se atingă de albie. Albia în care se îmbăia copilul nu se folosea în alte scopuri. Pentru ca lăuza să aibă lapte trebuia să mănânce ceapă și să consume multe lichide. Alăptatul copilului dura un an dacă mama avea lapte.

Botezul, un alt eveniment important în viața omului, a cunoscut modificări în ceea ce privește timpul la care se boteza copilul, precum și în privința ritualului.

Astfel încă la începutul sec. al XX-lea copilul era botezat a doua zi după naștere, apoi s-a botezat la 8 zile. Iar acum copiii sînt botezați cam la 6-8 săptămîni. După botezul la biserică, urma în casa părinților o masă la care participau, pe lîngă părinți, nașii și rudele. Este o tradiție ca în ziua botezului să răsune pocnituri. Acestea sînt organizate de obicei de membrii "rîndului" din care fac parte părinții. Cei care pocnesc sînt recompensați cu băutură. Nașii aduc cadourii: pentru băieți de regulă un set de tacîmuri iar pentru fete cercei de aur.

Căsătoria. Fetele se căsătoreau foarte tinere, la 16 ani și chiar înainte, dacă medicul aproba căsătoria. Băieții se puteau căsători după 18 ani. Despre căsătorie se discută în familia băiatului cu mult timp înainte. Alegerea soției era în funcție de averea ei. După ce se cădea de acord asupra fetei alese erau trimise în pețit femeile mai în vîrstă: vecine, mătuși. Dacă părinții fetei se arătau de acord, pețitoarea anunța familia băiatului, urmînd ca

băiatul să meargă personal să ceară mîna fetei. Numai după această procedură băiatul avea voie să însoțească fata singură pe stradă. Înainte nu se făcea logodnă. În prezent tinerii se logodesc. După ce băiatul cerea mîna fetei, părinții săi veneau în vizită la fată pentru a se înțelege cu părinții ei în privința zestrei și a detaliilor nunții. Cînd băiatul sau fata primeau ca zestre casă sau pămînt se făcea înainte de nuntă un contract. Acesta se încheia la "cartea funduală" prin care aceste preu trecute pe numele fetei sau al băiatului respectiv.

Vara nu se prea făceau nunți. Cele mai multe nunți se făceau toamna și între crăciun și "Fasching" (sfîrșit de februarie). Înainte de cununie cu trei săptămîni, căsătoria tinerilor era anunțată în biserică și astfel adusă la cunoștința locuitorilor satului. Nunțile se făceau marțea și joia, de obicei. Dacă erau mai multe nunți se făceau și sîmbăta. După război zilele în care s-au programat nunțile au devenit sîmbăta și duminica. Invitațiile la nuntă se fac înainte cu 2 săptămîni. Familiile erau invitate de neși care țineau în mîna un rozmarin, iar tinerii necăsătoriți erau invitați de mire și mireasă. Astăzi invitațiile la nuntă sînt făcute de miri - pentru invitații din comună iar pentru cei "externi" se folosește corespondența. Numărul invitațiilor depindea de posibilitățile materiale ale celor două familii. Unele nunți aveau chiar 300-400 de invitați. La aceste nunți, după ce era aranjată sala pentru a doua zi, tineretul se urca în căruțe și pornea prin sat. În prima căruță se afla muzica, în a doua erau mirii, iar în celelalte perechile ce urmau să se căsătorească, în ordine cronologică. Ei erau însoțiți și de măcași.

Nunta începea a doua zi la ora 10. Cununia civilă avea loc în aceeași zi la ora 8 dimineața cînd cei doi tineri se duceau la primărie însoțiți de doi martori. După căsătoria civilă mirele și mireasa se duceau la casa părinților pentru a se pregăti de nuntă. Pînă acum

cîteva decenii mirii purtau o costumație anume, derivată de la portul popular de așrbătoare.

Invitații se adunau la cămin. Alaiul împreună cu mirele se îndrepta spre casa miresei. De acolo împreună cu mireasa mergeau la biserică. Erau însoțiți de fanfara care cînta marșul. Ordinea alaiului de nuntă era precisă. În față mergeau copiii. Urma apoi mirele la braț cu cei doi nașiși în continuare bărbații. Apoi venea mireasa cu cele două nașe, urmate de femei. În prezent ordinea alaiului s-a schimbat: în față merg un grup de copii. Copiii formează și ei perechi. Urmează mireasa cu un cavaler (frate, rudă apropiată) și după aceea vine mirele cu domnișoara de onoare numită "sora miresei" (soră sau rudă apropiată). Urmează nașii, părinții și ceilalți invitați, perechi. De la cununie mirii vin împreună. După oficierea slujbei, toți invitații pleacă spre cămin unde se ține nunta. În curtea căminului mirii sînt felicitați. Darurile pentru miri sînt trimise de către invitați în săptămîna dinaintea nunții. După urări urma dansul mirilor. Dansa mirele cu mireasa, apoi mirele lua nașe, iar nașul mireasa - făceau cîteva pași. În continuare astfel erau invitați părinții și rudele mai apropiate la dans. Ora mesei s-a schimbat față de cele enumerate pînă acum, care au rămas neschimbate. Așadar masa se servea înainte la ora 14, acum se servește la ora 20. După masă urmează dans. La ora 1 se pune din nou masa, urmează dans. Spre dimineață se servea cafea. Pînă în urmă cu 40 de ani, dimineața, după ce se termina nunta, mirii împreună cu nuntașii care au mai rămas la nuntă și muzica mai mergeau prin străzile principale.

Nunta de argint, /Silwern Hochzich/ este sărbătorită după 25 de ani de căsătorie. Se servea o masă și de dansa. Participau rudele și membrii "rîndului"

O C U P A T I I

Ocupațiile locuitorilor din comuna Zăbrani sînt legate de condițiile naturale. Ocupația principală a constituit-o agricultura. Solul a favorizat cultivarea cerealelor, legumelor, plantelor furajere și industriale. Dealurile existente în apropiere au permis dezvoltarea pomiculturii și creșterii animalelor. Priceperea oamenilor contribuind la dezvoltarea meșteșugurilor.

Cultivarea pămîntului a constituit ocupația de bază a locuitorilor din comună. Agricultorii din Zăbrani au făcut pas cu ultimele noutăți în tehnica agricolă, prelucrînd solul cu mașinile și uneltele modernizate. Pentru cultivare pămîntul era pregătit special. Se ara de două ori, se împrăștia gunoi de grajd înainte de arat, se practica asolamentele, semănîndu-se atît culturi de toamnă cît și de primăvară. Uneltele folosite erau plugul, grapa, mai tîrziu tractorul, semănătoarea mecanică, secerătoarea. Ca animale de lucru de obicei se foloseau caii. După primul război mondial se introduc plugurile cu 2-3 brăzdare. În mod obișnuit 2/3 din pămînt țăranul îl semăna cu grîu, iar restul semăna cu alte culturi ca: porumb, orz, ovăz, secară etc. Grîul se semăna toamna cu zece zile înainte sau după 20 octombrie. Semănatul se executa numai cu sîmînță aleasă din anul trecut. Înainte de semănat grîul era curățat de neghină și de alte impurități, cu mașina. Pînă la 1925 se semăna cu mîna, iar după cu semănătoarea, la început trasă de cai, apoi mecanică. Primăvara grîul era curățat de spini și pălămidă cu sapa mică. Seceratul era la începutul lunii iulie - la început cu secera și coasa, apoi cu secerătoarea. Pînă la 1915 treieratul se făcea cu cai, iar după aceea cu batoza. Atît paie cît și pleava se foloseau în gospodărie pentru animale.

O altă cultură importantă care se semăna în jurul datei de 20 aprilie a fost porumbul. Până la primul război mondial semănatul porumbului se făcea cu sapa apoi cu semănătoarea. Prășitul porumbului se făcea de 2-3 ori cu prășitoarea numită "Hackpflug" între rânduri și cu sapa pe rând. Alături de porumb erau semănate fasolea și dovleacul. Toamna culesul se făcea manual, porumbul era transportat și așezat în cotărți numite "Kukruzkarb". Tuleii erau tăiați cu secera, făcuți snopi, aduși acasă și așezați în pupi.

Pe lângă cereale se mai cultivau sfecla de zahăr, tutunul, cînepa.

Grădinăritul se practica în grădinile caselor, printre rândurile de vie și pe loturi special amenajate în afara vetrei satului. Se cultivau roșii, ardei, varză și în special cartofi care constituie, alături de pâine, alimentul de bază.

Viticultura și în special pomicultura a constituit o îndeletnicire de bază a locuitorilor comunei. Se cultivau prune roșii numite "rote Krieche". În Zăbrani existau 8 cazane de fierț țuică, proprietate a unor locuitori, iar cantitățile de țuică obținute (țuica=Raki) erau în cea mai mare parte comercializate.

Cîteva date referitoare la recolta anului 1936: Recolta de grâu - 25506 q; porumb - 22302 q. Cantitatea de țuică - 2838 hl; cantitatea de vin - 4150 hl.

O altă îndeletnicire de bază a locuitorilor era creșterea animalelor. Pentru creșterea animalelor din terenul agricol al comunei 1000 de iugăre erau pășuni și fînețe. S-au crescut cai, vaci, porci și păsări. Calul era principalul animal de tracțiune cît și pentru munca cîmpului. Tăranii înstăriți avea cîte 12-16 cai, cei mijlocși 4-6, iar cei săraci 2-3. Pentru nevoile de lapte și celelalte produse lactate țaranii creșteau 2-4 vaci. Creșterea porcilor era o importantă sursă de venituri.

Situația animalelor în 1936 era următoarea: 22 armăsari, 694 cai dintre care 388 iepe de rasă, 92 minzi; 21 tauri, 20 boi, 682 vaci, 300 viței și 2177 porci.

Apicultura, vânătoarea și pescuitul s-au practicat pe o scară mai redusă.

Încă din cele mai vechi timpuri meșteșugurile au constituit o îndeletnicire de bază a locuitorilor. La început totul se confecționa în gospodărie, iar cu timpul se ajunge la o specializare pe ramuri. Dacă la începutul colonizării, cei veniți erau în majoritate țărani, printre următoarele grupuri care vor veni se află un număr însemnat de meșteșugari. Prin sec. al XIX-lea numărul acestora era destul de mare, ei fiind așezați de regulă pe aceeași stradă, aveau atelierele lor proprii. Tot în sec. al XIX-lea se înființează și primele organizații profesionale. Forma de organizare a constituit-o bresla numită "Zunft". Fiecare breslă își avea statutul ei. În breslă intrau meșterii localnici și din localitățile apropiate ca Neudorf, Altringen, Remetea. Prima breslă în comuna Zăbrani a fost înființată în 1843, ea avea două ramuri: grea și ușoară. La constituirea ei au fost înscrși 60 de meșteri. 30 în ramura grea, 30 în cea ușoară. La intrarea în breslă meșterii din localitate au plătit 35 de fl. iar din filiale 20 fl. Bresla dădea meșterilor împrumuturi bănești. În breslă intrau acei care pe lângă meseria învățată au făcut și călătorii în străinătate. În 1872 se acordă libertatea meșteșugurilor. Un an mai târziu, adică în 1873 bresla se desființează. În 1885 în locul breslei desființate se înființează "Asociația meșteșugarilor" - o nouă formă de organizare a meșteșugarilor din comună. Taxa de intrare era de 5 fl. În fruntea ei era un președinte, care din 1906 era ales pe 3 ani. Această organizație finanța și o școală de ucenici care se desființează în anul 1914, din cauza numărului prea mic de ucenici. Fiecare ucenic după terminarea anilor de

ucenicie devenea calfă. Calfa făcea o călătorie pe jos în interesul îmbogățirii cunoștințelor. El primea un "Carnet de călătorie" cu data plecării pusă de către meșter, iar la cei care lucra trebuia să aibă în carnet trecute de către meșterul respectiv, aprecieri privind munca depusă. Dacă calfa nu se întorcea în timp de 2-3 ani din călătorie, meșterul nu mai avea nici o obligație. Dacă se întorcea înapoi în termen putea să-și deschidă un atelier după obținerea carnetului de meșter. Până în urmă cu 50 de ani s-a menținut acest obicei.

Numărul meșteșugarilor cît și al meseriilor în care erau specializați era mare, în comună producîndu-se tot necesarul existînd țesători, fierari, dogari, lemnari, pălării, brutari, cofetari etc. Preceperea lor era vestită și în satele din jur, mărfurile produse de ei fiind foarte căutate. În comuna Zăbrani a fost dezvoltat și morăritul, primele mori fiind construite pe malul Mureșului iar mai târziu apar morile mecanice. În 1936 existau 8 mori mecanice proprietate unor cetățeni din comună.

Viecare femeie în cadrul gospodăriei sale, pflucra lîna și cîneca, după procedeele folosite și de generațiile anterioare.

Agricultura, creșterea animalelor și meșteșugurile expuse mai sus sînt caracteristice gospodăriei țărănești pînă la înființarea unităților socialiste de stat. Pentru perioada următoare agricultura socialistă se desfășoară în cadrul C.A.P. "Drum Nou" și în cadrul fermelor IAS.

La 24 iulie 1949 C.C.al P.C.R. aprobă să se inaugureze C.A.P. "Drum Nou" din Zăbrani, constituindu-se primul consiliu de conducere.

Cele 46 de familii care au semnat actul de constituire la 9 iunie 1949 au adus 207,50 ha și următorul inventar agricol : 26 cai, 4 boi, 1 vacă, 25 căruțe, 27 pluguri, 24 grape, 29 prăgitoare 13 semănători. Prin comasarea pămînturilor și a uneltelor de muncă

prin lichidarea fărâmițării terenurilor s-a creat posibilitatea folosirii raționale a pământului. Inceputul nu a fost ușor, deoarece țărani individuali, deveniți cooperatori, nu aveau experiența conducerii unei unități socialiste, a organizării muncii pe baza disciplinei socialiste, a folosirii metodelor agrotehnice înaintate.

Muncind cu hărnicie pe baze noi, socialiste și ajutați de I.A.S. prin împrumuturile de semințe, mașini și îndrumări tehnice, cooperatorii au obținut cu toate greutățile începutului, încă din primul an rezultate importante care au dovedit superioritatea acestei forme de organizare. Planul de producție a fost îndeplinit obținându-se recolte bogate, după cum urmează:

		C.A.P.	Sectorul individual
Grâu	în kg/ha	1700	700
Porumb	"	1300	800
Cartofi	"	5500	numai sămînța
Ceapă	"	7000	acroape nimic

lucru ce a constituit un important stimulent în munca viitoare a cooperatorilor.

Rezultatele superioare obținute deja în primul an de activitate a C.A.P. au asigurat cooperativilor venituri mult mai mari în comparație cu cele ale țărănilor necooperativizați. Spre ilustrare prezentăm următoarea situație:

Erațe d emuncă	Pentru zile muncă efectuate	Grâu kg.	Porumb kg.	Cartofi kg.	Floarea soarelui	Vin lt.	Avans 50% lei
2	533	2792	1600	1731	233	162	18.472

Menționăm că acestea sînt venituri nete, C.A.P. si-a achitat în prealabil obligațiile față de stat, S.M.A., asigurarea fondului de 2% pentru ajutoare, cazuri de boală etc., rezerva pentru secetă și nece-

sarul pentru înscămîntări.

Veniturile țărănilor individuali sînt mult mai mici ca ale cooperativilor. In acest sens ne referim la următoarea situație:

Nr.ha.	Erațe	Venit			Rămăas după predarea cotei și rezerve de înscămîntare			
		Inventar viu	Grîu kg	Porumb kg	Cartofi kg	Grîu kg	Porumb kg	Cartofi kg
5	2	2 boi	1727	800	300	313	350	-

Rezultatele obținute de C.A.P. încă în primul an de activitate au exercitat o importantă influență asupra țărănilor individuali.

In acest sens este semnificativ faptul că numai după un an de activitate, numărul familiilor de cooperatori a ajuns la 187, crescînd continuu în anii următori.

In anul 1962-anul încheierii cooperativizării totale a agriculturii în țara noastră, C.A.P. "Drum Nou" Zăbrani avea realizări deosebite.

Dezvoltarea sa continuă și multilaterală este ilustrată prin tabelul de mai jos:

Anul	1949	1954	1959	1962
Nr.familiilor	46	315	506	556
Suprafața totală (ha)	207	1284	1568	1719
Avutul obștesc/lei	14000	967143	4501000	6500000
Fond de bază/lei	10500	130000	3506041	5164932

An de an cooperativa s-a îmbogățit cu noi construcții, ateliere și gospodării anexe, a crescut producția la hectar, a crescut numărul animalelor cît și veniturile cooperativilor.

In anul 1961 de pe cele 1278 ha cultivate cu diferite culturi s-au realizat și predate la fondul de stat următoarele producții ilustrate în tabelul de mai jos:

culturi	grîu	porumb	orz	sfeclă	in	tutun
Realizat(t)	1142	696	597	1001	124	9
Livrat fond de stat	883	524	364	1001	124	9

Efectivele de animale ale C.A.P. la finele anului 1981 erau următoarele: 557 vițele de rasă pentru reproducție, 1523 porci și 40 cai.

Ferma aceasta fiind o fermă model pe țară.

Valoarea producției globale a cooperativei a fost în 1981 de 9 119 000 lei din care valoarea producției vegetale de 4 838 000 lei și 4 133 000 valoarea producției animaliere.

Având în vedere marea importanță a organizării muncii în obținerea unor recolte mari în asigurarea îndeplinirii tuturor sarcinilor, în creșterea și formarea la cooperatori a atitudinii socialiste față de muncă, față de avutul obștesc, a unei discipline conștiente, revoluționare s-a putut ajunge la obținerea unor rezultate deosebite, care se reflectă în creșterea nivelului material și cultural al cooperativelor.

Rezultate deosebit de frumoase s-au obținut și de către celelalte unități economice și cooperatiste care au luat ființă în ultimii ani în localitatea Zăbrani. Astfel la secțiile croitorie, tricotație, covoare s-a realizat în 1981 producția globală industrială de 9 100 000 lei.

Producția industrială globală la cooperativa de consum a fost de 24 217 000 lei. La desfacerea de mărfuri cu amănuntul s-a realizat 14 220 000 lei iar la prestări de servicii către populație 2100000 lei.

Cunoscând planul de dezvoltare economico-socială în profil teritorial, a planului de dezvoltare a agriculturii cât și programul privind autoconducerea și autoaprovizionarea teritorială locuitorii acestei localități români și germani sînt hotărîți să îmbunătățească întreaga lor activitate, să îndeplinească exemplar mărețele sarcini ce le stau în față astăzi pentru 1982, cât și pentru viitor.

Una dintre componentele fundamentale ale procesului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism o reprezintă, în concepția Partidului Comunist Român, omogenizarea crescîndă a condițiilor de muncă și de viață ale oamenilor muncii din toate zonele și localitățile țării, atât la orașe,

cît și la sate, omogenizarea nivelului general de civilizație al societății.

Asigurarea unui asemenea obiectiv strategic necesită transformări profunde, revoluționare, economice și sociale ale orașelor și comunelor, ca forme de organizare economico-socială în care oamenii își desfășoară activitatea, astfel încît acestea să devină - așa cum sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu la Congresul consiliilor populare județene - "... unități administrativ-teritoriale complexe, capabile să asigure locuitorilor condiții optime de muncă, învățămînt, cultură și ocrotire a sănătății, de aprovizionare, de participare activă la conducerea treburilor publice."

Dimensiunile mărețului salt în timp pe care am încercat să-l ilustrez în prezenta lucrare privind localitatea Zăbreni, munca și lupta continuă pentru realizarea unei localități în plină înflorire, care se înscrie în marea epopee a făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării României spre comunism, au cerut și cer clarviziune cît și mobilizarea tuturor capacităților creatoare ale oamenilor muncii români și germani de pe aceste meleaguri.

ooOOoo

N O T E

- 1 - Fondul arhivei primăriei Zăbrani
- 2 - Emil Maenner, Guttenbrunn. Das Odenwälder Dorf im rumänischen Land, München, 1958, p.18
- 3 - Letiția Lupu-Spătan, Istoricul portului și obiceiurilor populației de naționalitate germană din comuna Zăbrani, Universitatea București, 1976, p.6
- 4 - M.Barbu, E.Ivanci, Evoluția istorică a zonei Aradului până în sec.alX-lea, în "Studii privind istoria Aradului", Ed.politică, București, 1980, p.7
- 5 - Ibidem, p.11
- 6 - Egon Dörner, Cercetări și săpături arheologice în județul Arad. în M.C.A., IX, 1970, p.454-455
- 7 - Ibidem
- 8 - E.Dörner, V.Boroneanț, O contribuție cu privire la datarea valurilor de pământ din vestul țării noastre, în "Ziridava", II, 1968, p.13
- 9 - V.Boroneanț, Sondajul arheologic privind feudalismul timpuriu de la Zăbrani-Căstut, în "Ziridava", VI, 1970, p.57-73
- 10 - S.Marki, Arad vármezeje és Arad szabad királyi város története, vol.I, Arad, 1892, p.453
- 11 - A.Fintz, Colonizări habsburgice în Land 1716-1740, Editura Facla, Timișoara, 1972, p.31
- 12 - E.Lisenburger, M.Kroner, Sächsisch-schwäbische Chronik, Editura Kriterion, București, 1976, p.33 - 34
- 13 - H.Herrschaft, Land der Schwaben. Guttenbrunn, Timișoara, 1938 p.8
- 14 - Ibidem, p.9 - 10
- 15 - Ibidem, p.13
- 16 - Arhivele Parohiei romano-catolice din Zăbrani
- 17 - Ibidem
- 18 - Ibidem
- 19 - Documentele Cesei memoriale "Adam Müller-Guttenbrunn" din Zăbrani
- 20 - W.Marin, Unirea din 1913 și poziția svecilor bănățeni, Editura Facla, Timișoara, 1973, p.32-33
- 21 - Fondul arhivei primăriei Zăbrani
- 22 - Ibidem
- 23 - Arhivele CAP "Drum nou", Zăbrani
- 24 - Arhivele Parohiei romano-catolice din Zăbrani

B I B L I O G R A F I A

Ceausescu, Nicolae, Expunerea la Congresul consiliilor populare județene și al consiliilor populare municipale, orașenești și comunale, din 4 februarie 1976, în "România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate", vol.12, București, Ed. politică, 1976

Arhivele C.A.P. "Drum nou", Zăbrani

Arhivele Parohiei romano-catolice din Zăbrani

Fondul arhivei primăriei Zăbrani

Barbu, M., Ivanof, E., Evoluția istorică a zonei Aradului până în sec. X-lea, în "Studii privind istoria Aradului", Editura politică, București, 1980

Boroneanț, V., Sondajul arheologic privind feudalismul timpuriu de la Zăbrani-Sătuț, în "Ziridava", VI, 1976

Dörner, E., Cercetări și săpături arheologice în județul Arad, în M.C.A., IX, 1970

Dörner, E., Boroneanț, V., O contribuție cu privire la datarea valurilor de pământ din vestul țării noastre, în "Ziridava", II, 1968

Eisenburger, E., Kroner, M., Sächsisch-schwäbische Chronik, Ed. Kriterion, București, 1976

Farkas, V., Bunescu T., Inițierea gospodăriei agricole colective "Drum nou" din comuna Zăbrani, raionul Lipova, regiunea Banat, în "Institutul pedagogic din Timișoara, Lucrări științifice, Extras, Timișoara, 1965

Guttenbrunn, Adam Müller, Opere, Freiburg i.Br., 1977, în Casa memorială Zăbrani

C U P R I N S

I. Cadrul geografic 1

II. Istoricul localității pînă la colonizarea șvabilor ...6

III. Colonizarea șvabilor în Banat10

IV. Localitatea după colonizare12

V. Populația comunei16

VI. Obiceiurile locuitorilor din Zăbrani18

VII. Ocupații30

NOTE 39

BIBLIOGRAFIE ? ? 40